

Martin Kirigin

"ŽIVOST ČASOSLOVA"

Pod naslovom "Lebendiges Stundengebet", Herder je lani izdao vrlo opsežan i sadržajem bogat zbornik o časoslovu. Obradilo ga je 29 stručnjaka s namjerom da njihovi prilozi pruže "produbljenje i pomoć" kako kaže podnaslov djela. Potakla ih je na to sve veća želja pojedinaca i skupinâ da iz časoslova mole i pjevaju. Uz to su htjeli počastiti kolegu dra Luku Brinkhoffa, ofm, o njegovoj 70. obljetnici života koju slavi kao bibliotekar Liturgijskoga instituta u Trieru.

Zbornik ima šest odsjeka a prvi raspravlja o povijesti i obnovi časoslova. Uvodni je članak pod naslovom "Benedicam Dominum in omni tempore" napisao sveučilišni profesor A. Gerhards. Značajna je uvodna napomena da je časoslov "duhovno disanje" čitavoga Božjega naroda. Taj važni dio liturgije teško je označiti što svjedoče i njegova razna imena. Najneprikladnije, a još uvijek previše rašireno ime, jest "brevijar", što ovdje ne znači ništa posebno. Drugi ga vatikanski sabor naziva "Božanski oficij" a sada se ta obnovljena knjiga sve više zove "Liturgia horarum". I tu se vidi koliko je naša hrvatska tradicija bliska pravom smislu te knjige. Spomenuti pisac izvještava kako se molilo u Starome zavjetu: različito u Hramu, sinagogama i po kućama. Prva je crkva to preuzela, kako vidimo u Dj 2,46; 13,14 sl; 16,13 sl. Dakako, odmah su unosili i kršćanske prvine, od kojih se na Istoku sačuvao himan "Fōs hilaròn = Radosno svjetlo", a na Zapadu "Gloria in excelsis Deo" i "Te Deum". No preporuke su o trajnoj molitvi (usp. Mk 14,38; 1 Sol 5,17; 1 Pt 4,7; 5,8) potakle monahe i sve brojnije klerike u katedralama na još češće i duže zajedničke molitve. Tako su se razvila dva tipa: katedralni i monaški časoslov. Prevladao je drugi nakon što su za seobe naroda porušene mnoge katedrale. Tako su prvotnim glavnim "časovima" jutarnji i večernji, monasi dodali prvi čas i povečerje.

Monasi su, dakle, uz svoj način života u celibatu, dijecezanski kler obdarili i svojim časoslovom. Za uzvrat, možemo ovdje spomenuti, kler je na Zapadu sve više utjecao da se monasi bave i vanjskim apostolatom. S vremenom je časoslov za sve zaposleniji kler postao dosta

teškom obvezom a djelomice i prilično okoštalom. Poduzimane su razne reforme, od kojih je najvažnija bila za sv. Pija X. koji je časoslov ponešto i skratio. Mnogo više je učinio II. vatikanski sabor, iako mnogi misle da je časoslov još uvijek previše klerički pa i monaški ustrojen.

U drugom je članku docent *K. Küppers* iznio svoja rihvska istraživanja koliko su se po njemačkim biskupijama nedjeljom i blagdanom popodnevnih "pobožnosti" vršile u vezis časoslovom. Iz toga se vidi kako je potrebno novo graditi na starome, tako da iz ovoga ono proizlazi organski i životno za cijelu zajednicu. Kao pionire toga rada ističu R. Guardinija i Pija Parscha.

Profesor *K. Richter* gleda dosta kritično na čitavu reformu kojom je obnovljen stari časoslov. Opisuje što je u tom pogledu učinjeno prije koncila i na samom koncilu, koji je časoslovu posvetio mnogo svoga raspravljanja i čitavo IV. poglavlje svoje prve konstitucije "Sacrosanctum Concilium". Još je teže bilo po koncilu sastaviti novu molitvenu knjigu koja bi sve zadovoljila. Pisac izražava želju da bi se imalo više obzira na suvremeni duh onih koji, kolebajući se u vjeri, nisu sami po sebi skloni molitvi. Uz uzlaznu prvinu molitve, trebalo bi još više razvijati i njegovu silaznu stranu u kojoj Bog govori svojem narodu. Usto je poželjno da se oblik časoslova još više luči od monaškoga i bolje upriliči za sav Božji narod, da zaista bude pravi liturgijski čin.

Nizozemski je profesor *S. Scheer* napisao u Zborniku jedno od najdužih rasprava pod naslovom "Tota ecclesia orans" i najviše raspravlja o subjektu časoslovnog pjevanja i molenja. Po mogućnosti bi to trebao biti čitav Božji narod. Dok časoslov pruža sadržaj čime da se molilac bavi, kao da se je u reformi premalo pazilo na onoga tko moli. Na dugo govori o suvremenom višestrukom raspoloženju i opisuje kakvo je kulturno-historijsko i antropološko stanje sadašnjega čovjeka. U njemu razlikuje cikličke, ritmičke, duhovne i prigodne činjenice. Na kraju naglašava osobitu vrijednost psalama za koju da je u Holandiji sve veće zanimanje.

Poznati suradnik liturgijske obnove, profesor *B. Fischer*, u članku o časoslovu u novom Crkvenom zakoniku opaža kako njegovi kanoni 1173-1175. na časoslov ne gledaju samo juridički već pretežno duhovno i pastoralno. Nešto novo je da se čak promiče pjevanje časoslova. A koju se važnost pridaje časoslovu vidi se iz kanona 276. koji ga preporučuje i bogoslovima što se prije nije činilo. Značajno je što se uz osobnu molitvu svećeniku za povjerene mu duše kao novo navodi da bogoslužje časoslova "slušajući Boga koji govori svojem narodu i spominjući se otajstva spasenja, Njega bez prestanka pjesmom i molitvom hvali i moli za spasenje svega svijeta". Dakle, pravo silazno i uzlazno bogoslužje.

Engleski je profesor *G. Guiver* opisao razvoj i sadašnje stanje moljenja časoslova u anglikanskoj Crkvi. Vidi se da je mnogo toga ostalo od benediktinske tradicije koja ondje ide sve do sv. Augustina Kenterberijskog (6. stoljeće). Sačuvalo se u časoslovu i dosta pjevanja, a osobito su obiljubljeni psalmi. Znaju ih moliti i po privatnim kućama.

U drugom odsjeku "Za teologiju i duhovnost časoslova" najprije *dr. W. Haunerland* opisuje teološka težišta "Opće uredbe Liturgije časova". U tom uvodu u časoslov s pravom s drugima vidi vrlo vrijedan traktat o liturgijskoj molitvi i uopće o molitvi. On je još očigledniji jer su u starom časoslovu bile samo suhoparne rubrike i propisi. Sada je iz svega jasno da se tu radi o razgovoru ljudi s Bogom, i to u oba pravca: mi govorimo Bogu i on govori nama. Govori mu pojedinac i govori mu zajednica, Crkva. Ona govori sjedinjena s Kristom, što je opet ne smeta da i ona govori izravno njemu, kao Zaručnica Zaručniku. Više nego drugim dijelovima liturgije, časoslovom možemo posvetiti sve dijelove svakoga svoga dna, pogotovo kada njegove "časove" molimo kao pravu i zahvalu za najveći liturgijski čin svete mise. Time je prekinuta neprirodna praksa da su se razni časovi obavljali bilo kada preko dana, a pogotovo da se ne obavlja više njih zajedno. Koliko psalmi toliko i čitanja uvelike pomažu posvećenju svih koji mole ne samo usnama već dušom. Poželjno je da časoslov što je više moguće moli zajednica, bilo u crkvi ili u obitelji.

Nizozemski dominikanac *A. Hollaardt* u vrlo kratkom članku opetovano naglašuje da je časoslov pravo bogoslužno slavljenje, i to u prvom redu pashalnog misterija. Njim ne samo slavimo Boga već i on nas posvećuje uprisutnjenjem Kristova otkupiteljskog djela. Čine to ponajviše psalmi, o kojima i Gopodin reče da govore o njemu (usp. Lk 24,44). Stoga se kršćani kod spomena "Dominus" mogu sjećati svoga Kyriosa, njegove smrti, uskrsnuća i paruzije. I u pojedine časove uspješno vežemo uz glavne događaje Isusove pashe, a liturgijska nas godina poput spirale sve više diže ususret Gospodinu.

Marijalaški prior *E. von Severus* razlaže kako Gospodnji spomenčin obavljamo ne samo u misi već i u časoslovu. O tome je O. casel pisao već godine 1918. Psalmistov usklik: "Čudesima svojim spomen postavi" (Ps 111,4) svjedoči da taj spomen, kao svoje obnavljanje saveza s Bogom, izražavamo i časoslovom.

S mnogo je biblijskih citata *dr. R. Trottmann* isprepleo svoj članak o vezi raznih "časova" s raspetim i proslavljenim Kristom. Najprije se osvrće na one kojima dnevni poslovi priječe da ih više puta prekinu molitvom, kako to lako mogu kontemplativne duše. No i takve radnike tješi misao da ih gospodar vinograda naziva prijateljima isto kao i one koji su se od ranoga jutra bavili onim na što ih je gospodar pozvao (usp. Mt 20,1-16). Na temelju biblijskih i liturgijskih datosti,

posebno iz dotičnih himana, u vezi s tradicijom pripisuje: Bdjenju (službi čitanja) iščekivanje Isusa; Jutarnji njegovo uskrsnuće; Trećem času dolazak Isusova Duha, estom času Isusovo raspinjanje; Devetom času Isusovu smrt na križu; Večernji polaganje Isusa u grob; Povečerju Isusov počinak u Grobu. A sve to može biti izraz onog traženja što ga je pisac iz Ps 27,8 stavio kao naslov svoga članka: "Lice tvoje, Gospodine, ja tražim", što se opet ponavlja više puta u Bibliji.

Dok je kod Guiverove radnje napomenuto da je prevedena iz engleskog, izgleda da je poznanjski docent *Boguslav Nadolski* svoju napisao njemački. Kao što se u Zbornicima obično događa, ponavlja neke misli drugih, ali je ipak članak "Časoslov: molitva za zajednicu, molitva sa zajednicom" sastavio tako sadržajno i srdačno da bi mu se valjda dala prednost kada bi se htjelo i naše čitatelje više učiniti dionicima ovoga Zbornika. Značajno je što i Poljak govori oo općoj krizi molitve i ujedno ističe da upravo istinski shvaćen i obavljan časoslov upućuje i omogućuje kako se može najbolje prevladati ta kriza.

Višegodišnji predstojnik Liturgijskoga instituta u Rimu *B. Neunheuser, OSB*, iznio je vrlo trijezne i korisne misli i zaključke u raspravi: "Časoslov i pučke pobožnosti". Ne valja previše isticati ni objektivnost prvoga ni subjektivnost drugih već oboje spajati. Kao malo tko, činio je to uspješno veliki liturgičar R. Guardini koji je sastavio i dvije vrlo raširene knjižice o Križnom putu i o Gospodnjoj krunici. I naš je Gospodin išao u Hram, ali je i mnogo puta zasebice molio. Tako i apostoli. Kroz prva je stoljeća osobna, spontana molitva ulazila i u liturgijsku, kako svjedoči spis *Didache* iz kraja 1. stoljeća. Poteškoće su nastale kada narod nije više razumio liturgijski jezik. Želja da se provodi preporuka o sveudiljnoj molitvi stvorila je s vremenom brojne osobne molitve i pjesme, najprije himne i sekvence, u čast Isusu, Mariji i svecima. Neke je službena Crkva posebno preporučivala, najviše krunicu i križni put. Od početka se ovoga stoljeća opet naglašava veća vrijednost liturgije pa tako i časoslova. Prema odredbama II. vatikanskog sabora ne smiju se zanemarivati pučke "pobožnosti, ali je prema konstituciji SC 13 prvenstvo dano liturgiji: pobožne vježbe od liturgije "na neki način proizlaze te narod k njoj vode, jer ih ona po svojoj naravi daleko nadvisuje". No za takvo shvaćanje i uvažavanje treba Božji narod poučavati i odgajati, a inače nikada ne gasiti Duha (usp. 1 Sol 5,19).

Svima bi koristilo kad bi pročitali radnju flamanskoga opata *A. Verheula* pod naslovom "Duhovnost časoslova u Pravilu sv. Benedikta". Sastavio ju je prema sedam svećevih izreka: 1. "Vjerujemo da je Bog svugdje nazočan ... posebno kad sudjelujemo kod Djela Božjega (19,1-2); 2. "Služite gospodinu sa strahom" (19,3); 3. " U te sate slavimo svoga Stvoritelja" (16,8); 4. "Da se naš duh slaže s našim glasom" (19,17); 5. "Nek se ništa ne pretpostavi Djelu Božjemu" (43,3);

6. "O razboritosti, majci svih kreposti" (64,19); 7. "Kako je običaj u rimskoj crkvi" (13,10); (Ovdje napominjem da je cijeli članak preveden za benediktinsko glasilo "Mir naš").

Treći dio Zbornika obrađuje razne dijelove časoslova. najprije graški profesor *Ph. Harnoncourt* potanko navodi načine kako se mogu izvađati psalmi: pojedinac ih svima čita, pjevaju ih u dva kora naizmjenice, jedan pjeva sve verse na koje drugi odgovaraju najvažnijim versom. Svakkako valja imati na pameti da su psalmi sastavljeni za pjevanje. Na kraju iznosi kako pojedinac ili zajednica može uz izabrani psalam obaviti dugačko razmatranje, opet uz razne načine njegova izvođenja i dopunjavanja.

Iz srdačnog se članka o Pozivniku svagdanjeg časoslova vidi da ga je napisao umirovljeni profesor *H. Rennings* koji će dugo moli časoslov. S pravom upozorava da svako djelo uspijeva prema tome kako se započne. Zato već od starine časoslov počinje posebnim pozivnikom koji je sada određen da svemu prethodi i u slučaju kada se najprije moli jtnja. Značajan je prvi zaziv dana da molioću Bog otvori usne za molitvu (usp. Ps 51,17). Poslije noćne šutnje tek Bog nam može pomoći da ga pravo slavimo. Slijedi poziv (antifona), koji je u obične dane uzet iz Ps 95(96), a u blagdane je sastavljen s obzirom na njihov sadržaj i značenje. Novi časoslov ima preko 70 takvih poziva, većinom uzetih iz starih liturgijskih kodeksa. Poziv se nekoliko puta ponavlja i uključuje u Ps 95(94). Četiri njegove kitice sadrže: poziv da kličemo bogu kojega osjećamo blizu kao svoju spasonosnu hridinu u poplavi; uvjerenje kako je bog kao Stvoritelj i Uzdržavatelj svega velik i moćan; taj nas osjećaj ne poništava već navodi da se Bogu klanjamo kao svojemu dobrom Pastiru; iz čega konačno slijedi opomena narodu, često kolebljivome i nevjernome, da se svim srcem obrati onome koji jedini može svima dati svoj mir. Sve se to može uzeti da Krist govori svojoj Crkvi, ili Crkva kao majka svojoj djeci. K tome je - za obogaćenje i raznolikost - dopušteno da se umjesto ovoga psalma može uzeti jedan od tri druga označena. K njima monaški časoslov dodaje još tri: 8,45, 80. Dakle, za sve dane u tjednu. Novozavjetni nam završetak svakoga psalma pomaže da slavimo nebeskoga Oca i zdušnije vršimo njegovu volju.

O trima evanđeoskim hvalospjevima u časoslovu piše *F. Schneider*. Na početku i kraju ističe kako im ide ista počast kao svakom evanđeoskom tekstu: pjevaju se ili mole stojeći, počinju znakom križa (kao znakom spasenja koje nam je došlo po križu) i barem prigodimice s kađenjem. Za liturgijsko molenje nije važno da li su i koliko su te hvalospjeve izrekle dotične osobe, a ustroj je svih triju: uvodno hvaljenje, njegovo utemeljenje i izgled u daljna Božja djela. Tako i tu imamo dva veoma česta biblijska elementa: "već jest" i "još nije" dovršeno. U časoslovu ti slavospjevi ne dolaze istim redom kao kod Luke, jer osobi-

to r. 1,77 odgovara jutru (što je u hrvatskom još istaknutije: "Mlado Sunce s visine"). Ti se hvalospjevi ističu i posebnim antifonama, od kojih je najznačajnija "Brani nas", koja se iznimno uvijek ponavlja. I melodija im je bogata, a "Veliča" su i mnogi uglazbili.

Prvi urednik Zbornika *dr. M. Klöckner* (drugi je H. Rennings) prikazuje čitanja otaca i crkvenih pisaca u časoslovu. bilo ih je i u starom, ali sada su umnožena u želji da što više posluže za duhovno izgrađivanje. Dok se biblijska čitanja nalaze već u najstarijim liturgijama, čitanja otaca prvi spominje sv. Benedikt (BP 9,8). Kasnije su učestala i u katedralnim korovima pa nam se sačuvalo mnogo srednjovjekovnih homilijarija i semonijarija. (S kojim se teškoćama borila komisija kojoj je bilo povjereno odabiranje otačkih čitanja, vidi u članku otisnutom u ovom broju SB pod naslovom "Tko nas uči u časoslovu?").

Najviše se može žaliti što nadbiskup Pellegrino nije uspio da se čitanja više odaberu s obzirom na eventualnu uporabu i sa strane laičkih osoba i njihovih obitelji. Pisac na dugo iznosi sadržaj njemačkog Lekcionara, što su ga oni sastavili na temelju br.161. i 250. "Opće uredbe" i izdali općirne sveske s dvostrukim redom čitanja. Npr. mjesto u latinskom 82 u njemačkom Augustin ima 152 čitanja, Grgur Veliki 34 (umjesto 19), Ivan Krizostom 48 (umjesto 21), Jeronim 29 (umjesto 4), Tertulijan 8 (umjesto 2), itd. Usto su uzeli mnogočitanja od srednjovjekovnih pisaca. Kako nema izgleda da će izići drugi naumljeni Lekcionar latinskoga časoslova, dobro je spomenuti da njemački ima od sv. Hildegarde 12 čitanja, Henrika Seusa 7. Od srednjovjekovnih su najviše zastupani J.H. Neuwman s 11 i R.Guardini s 22 čitanja. Pisac se ipak tuži da se ta čitanja mnogo ne uzimaju, najviše zbog navodne pastoralne preopterećenosti svećenika i redovnika, a nekima da su svi njemački svešćići i preskupi (najjeftinije izdanje stoji 555 DM).

Na kratku raspravu pod naslovom "Istina svetaca", koju je napisao *H.J.Limburg*, ovdje se ne treba dugo osvrutati, jer se obazire na njemački Lekcionar. Najvažnije je što ističe kako je već sv. Luka u opisu smrti sv. Stjepana nju povezivao s Isusovom smrću. Tako je uvijek mučenička smrtostla ideal prikazivanja života svetaca, bilo da je smrt stvarno podnesena, bilo da je posvjedočena herojskim životom. Pisac, uz to, pridaje i važnost onim kratkim historijskim napomenama ispred svakoga takvog čitanja koje se ne bi smjele posve mimoići.

Dok o drugim sastavnim dijelovima časoslova naš Zbornik ima općenite rasprave, o himnima se zadovoljio onim što je *A. Häussling*, OSB, napisao o čuvenom himnu sv. Ambrozija "Paterne rerum Conditor = Vjekovit Stvorče stvari svih", a pjeva se kod jutarnje u 1. i 3. tjednu kroz godinu. Pisac ga je za svoj rad odabrao ne samo jer je to pravo remek-djelo kršćanske himnologije, već još više jer njegov kristološki i ujedno antropološki sadržaj najljepće upućuje kako "Himne od jučer pje-

vati danas" što je i naslov rasprave. Na dugo i s vrlo općirnim napomenama između ostaloga ističe da je tu toliko spominjani pijetao za pravo Kristova slika (što je naveo i naš o. Pavelić u svojem iadanju "Crkvenih himana"). U himnu je vrlo zastupan i čovjek kao i njegova povezanost s prirodom, čega da su sada mnogi u gradu lišeni. Usto pisac zamjera što je, kaže "zbog skraćivanja", u novom časoslovu ispuštena 5. i 6. kitica pa ih ovdje donosimo u vrlo uspjelom Pavelićevom prijevodu:

*Ne otežući ustajmo:
Iz loga zove pijetao,
Pospance on prekorava
I otpale optužuje.*

*Na klik mu nada vraća se,
Bolniku bol olakšava,
Svoj bodež krije razbojnik
I grešnik se pouzdava.*

Opširna je, ali lagano i pobudno pisana, radnja štoje o zaključnim antifonama Bl. Dj. Marije piše A. Heinz. Poznato je kako su u Srednjem vijeku časoslovu dodavali mnoge votivne oficije, nagovore i spomene. Od svega su toga u novom časoslovu ostale samo marijanske antifone, a još se i njih može zamijeniti drugim odobrenim pjesmama. Te i nebrojene druge marijanske himne dugujemo srednjem vijeku kada je - posebno pod utjecajem sv. Anselma, sv. Bernarda i sv. Franje - silno umnoženo štovanje Isusa kao čovjeka pa prema tome i njegove majke. Što je prevladao običaj da se ta antifona uzima na kraju časoslova, dakle u noći, pisac gleda uzrok u tome jer se to smatra zadnjim pozdravom Majci prije spavanja i jer je dugo vladalo uvjerenje da je anđeo Gabrijel k presvetoj Djevici došao u suton, što je opet u vezi s padanjem ondašnjeg svijeta u sve veću tamu grijeha. U tom je pogledu značajno da sve četiri antifone imaju početni anđeoski pozdrav "Ave". Zatim pisac iznosi vrijedne napomene uz svaku tu antifonu i navodi biblijske tekstove koji su podloga njihovim izričajima. Još se pisac veseli što je sada dodana i peta antifona, a ona je najstarija molitva Blaženoj Gospi (iz Egipta u 3. ili 4. stoljeću): "Pod obranu se tvoju". Pogotovo mu je pravo što su u njemačkom (i hrvatskom) časoslovu još dodani usklici: "Gospodo naša ..." K tome pisac napominje kako nije opravdano u svim tim zazivima gledati tobožnje umanjivanje Kristova posredništva, jer se uvijek radi o posrednici k Posredniku, i jer je u takvim pjesmama do punog izražaja došao "govor srca".

J. Baumgartner je skupio sve što je dobro znati o povijesti i o ponovnom oživljavanju zajedničkih molitava pri kraju jutarnje i večernje. Nalazimo ih već kod Židova i u svim liturgijama, gdje se na Istoku

obavljaju tako da se često ponavlja "Gospodi pomiluj". U starom su časoslovu dolazile samo 25 puta i bile su pretežno pokorničke. Sada su kao važan plod saborske naveliko umnožene. Svrha im je hvaliti Boga i moliti za sve ljude prema preporuci sv. Pavla (1 Tim 2,1-4). U jutarnji, nakon ukinutog prvog časa, one izražavaju i molitve za posvetu dana i rada. U vrlo brojnim posebnim molitvama povlaštenih vremena, svetkovinâ i blagdanâ do izražaja dolaze i razrađene najvažnije spasenjske činjenice i istine, sve povezane s našim najprečim potrebama. Njihova je jedna trećina upravljena općenito Bogu, a druge Kristu kao našem Posredniku kod Oca. Rado su prihvaćene i pomažu da se časoslov bolje moli i suvremeno povezuje s cijelim našim molitvenim životom i radom.

Najkraći je članak napisao flamanski benediktinac *E. Dekkers* i to o šutnji u molenju časoslova. radi se o običaju mistične šutnje što su je poznavali stari grčki mudraci i koji se je zatim prakticirao osobito u monaškim krugovima. Sv. Bendikt preporučuje da u zajednici to molenje u šutnji bude kratko (usp. BP 20,5). Osim osobnog razgovora s Bogom, šutnja u liturgiji ima i značaj strahopoštovanja pred Božjom prisutnošću (usp. 1 Kr 19,11.13). Ovu obnovu tihe molitve u liturgiji valja pozdraviti i zdušno se njome služiti, a dužina se prepušta okolnostima.

Četvrti se odsjek Zbornika bavi pojedinim časovima. Najprije *B.Kleinheyer* piše raspravu "Spomen Kristova spasenjskog djela u Malim časovima".Predočuje kako je poznati župnik i liturgičar Th. Schnitzler predložio ovu preglednu shemu o njihovoj pozadini i sadržaju:

<i>Tema</i>	<i>Treći čas</i>	<i>Šesti čas</i>	<i>Deveti čas</i>
1. pr atema: svjetlo, sunce, tmina	puno svjetlo	svjetlo postaje tmina	opadanje svjetla
2. tema: spasenjski Kristovi događaji	Duhovi	Krist podignut na križ Uzašašće	Kristova smrt
3. tema spasenjski događaji Svetoga petka	Isus bičevan i trnjem okrunjen	križni put	Probodeno Srce Isusovo

Sve se te misli isprepliću i dolaze do izražaja naročito u himnima, kratkim čitanjima i najviše u zaključnim molitvama dotičnih malih časova. Pisac ih u tom smislu potanje tumači, a jamačno nam uvelike pomažu da svaki naš dan bude prožet mišlju na spasenje. No to se može doživjeti u svoj punini tek kada se danomice mole sva tri mala ili dnevna časa koji su svakome na raspolaganju. Napomenimo da je naknadno određeno da se u tom slučaju - da se izbjegne prečesto ponavljanje dopunske psalmodije - psalmi trećeg časa mole od srednjega časa toga dana, šestog od prethodnog tjedna i devetog od slijedećeg tjedna.

O povećanju u vrlo korisno i pastoralno praktički piše *Th. Maas-Ewerd*. Liturgijski je pokret između dva rata moljenje časoslova najviše širio upravo povećanjem. Unatoč tome što Sabor ističe jutarnju i večernju kao "dvostruki stožer svakidašnjeg časoslova" (SC 89 c), lako je shvatiti kako taj kratki i jednostavni "čas" može lako postati zajedničko dobro ne samo pojedinaca već i mnogih obitelji, kružoka i zajednica, osobito možda na kraju njihovih raznih pastoralnih sastanaka. Njegova je prednost i u tome što se tu uz "ja" ističe i "mi". Posebno hvalospjevom starca Šimuna, Crkva izražava sebe, sve što je već doživjela i što još čeka. Teško je zamisliti ljepšeg završetka radnog dana i ujedno najprikladniju pripremu na smrt, koja bi svakome morala biti često pred očima, a pogotovu kad ga se hvata san koji su već stari označivali kao "sliku smrti". Zajedno idu "mirna noć" i "sretan završetak (života)".

Slijede dvije duge rasprave o kršćanskom bdjenju i posebno o Vazmenom bdjenju kao izvoru našega časoslova. No, kako se one, osobito prva, vrlo malo osvrću na naš časoslov, ovdje možemo prijeći preko njih. Naprotiv, u 5. odsjeku Zbornika župnik *dr. R. Berger* vrlo konkretno opisuje kako su u župi Tölz malo-pomalo uspjeli na razne načine uvesti pjevanje večernje s barem desetak vjernika, među kojima je redovito barem plovica muških. Mnogo im pomažu i biblijski tekstovi, zapravo produžena kratka čitanja, kao i kratki nagovori o njima i o raznim liturgijskim temama i događajima u Crkvi i inače.

Zanimljiv je i nadobudan izvještaj *dr. E. Nagela* o novim, mladinskim oblicima moljenja časoslova. Mladi se u nekim bavarskim i austrijskim mjestima sve više povremeno sastaju na molitvu pod nazivom "jutarnje" i "večernje smjene". uzeli su ga iz radničkog života, a posebno onoga u rudnicima gdje se obično radi u više "smjena" (Schicht). Već time žele povezati sav svoj svakidašnji rad i molitvu. Mladi najradije sami oblikuju takve molitvene sastanke. Ne mole baš časoslov kako stoji u knjizi, ali se njim uvelike nadahnjuju. Obično molitvu i sami vode, ali redovito ne isključuju svećenika, osobito da im održi homiletični nagovor i udijeli završni blagoslov, a i pruža prigodu za osobnu ispovijed. Najviše se sastaju u došašću i korizmi. Usto neke skupine vole i povremeno cjelonoćno bdjenje po uzoru na Uskrsno bdjenje.

Uz isticanje međusobnog zajedništva, predmet su njihova zanimanja, molitve i razgovora najčešće: mir, pravednost, potrebe siromašnih i potlačenih širom svijeta. U Poljskoj je poznat sličan "oazapokret" čiji članovi u molitvi i pjevanju probdiju noć između prve subote i nedjelje svakoga mjeseca. Sve je to nastalo i vrši se pod utjecajem Taiséa i katoličkih samostana. Ima opravdane nade da će se i na taj način časoslov sve više približiti Božjem narodu.

Bamberški sveučilišni profesor *Fr. Kohlschein* prihvatio se teškog i delikatnog problema odnosa i povezanosti između objektivne i subjektivne molitve. Prvu nam sâm Bog pruža u tekstovima svoje Objave, posebno u psalmima, i stoga Crkva naređuje a svaki đakon prihvaća kao obvezu da će redovito moliti časoslov. Do napuštanja se časoslova ili njegova mijenjanja prema osobnim prohtjevima dolazi kada se previše naglašava osobna spontanost u molitvi i pastoralna preopterećenost svećenika, osobito gdje ih sve više manjka. Crkva je uvijek naglašavala i ponavlja da je časoslov blago cijeloga Božjega naroda pa ga svaki zaređeni ima moliti Bogu na slavu i na korist povjerenih mu duša, a "ostali se vjernici, prema okolnostima, usrdno pozivaju da sudjeluju u moljenju časoslova kao u činu Crkve" (CZ, kan. 1174 § 2. Koliko se to bude prihvaćalo i provodilo toliko će časoslov biti pravo bogoslužje Božjega naroda.

Iako svi članci Zbornika navode nebrojeno upotrebljenih knjiga i rasprava, na kraju je još dodana ogromna bibliografija s 853 brojeva u 10 odsjeka. Sve se te knjige odnose na časoslov, velikom su većinom pisane njemački, ali se tu i tamo nađe i drugih. Tako su pod brojem 76 i 94 navedeni članci što su ih o. Gabriel Jurišić i dr. M. Smolik o hrvatskom i slovenskom časoslovu napisali u "Jahrbuch der Liturgiewissenschaft". Na kraju se Zbornika i četiri vrlo uporabljiva registra.

